

Reverchuk, S. K., Dziamulych, O. S., and Senyshch, P. M. *Bankivskiy sektor v ekonomitsi Ukrainy (osoblyvosti ta zakonimirostni rozvytku)* [Banking Sector in the Economy of Ukraine (Features and Patterns of Development)]. Lviv: VK «ARS», 2012.

Skolotianyy, Yu. "Anatoliy Galchinsky: «V provalakh ekonomicheskoy politiki lvinaya dolya viny NBU»" [Anatoliy Galchinsky: "The Lion's Share of the NBU's Fault in the Failures of Economic Policy"]. ZN,UA. March 25, 2016. <https://zn.ua/macrolevel/anatoliy-galchinsky-v-provalah-ekonomicheskoy-politiki-lvinaya-dolya-viny-nbu-.html>

Stiglitz, J. E. *The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future*. New York, 2013.

"Ukraina ta MVF: spivrobotnytstvo u monetarnii sferi v umovakh vykhodu z kryzy : naukovo-analitychna dopovid" [Ukraine and the IMF: Cooperation in the Monetary Sphere in the Exit from the Crisis: Scientific and Analytical Report]. Kyiv : KNEU, 2017. <https://core.ac.uk/download/pdf/197266641.pdf>

Vovchak, O. D., Senyshch, P. M., and Melnyk, T. V. "Otsiniuvannya vplyvu «ochyshchennia» bankivskoi systemy na pokaznyky diialnosti bankiv Ukrainy" ["Purging" of the Banking System: Impact on the Key Performance Indicators of Ukrainian Banks]. *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky*. 2019. http://dspace.cibs.ubs.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1799/vovchak_purging_of_the_banking.pdf?sequence=1&isAllowed=y

УДК 336.025
JEL: H22; H25; G38; L26

СПРОЩЕНА СИСТЕМА ОПОДАТКУВАННЯ: ЗБЕРЕГТИ МАЛИЙ БІЗНЕС В УМОВАХ ЛОКДАУНУ В УКРАЇНІ

©2020 РУДИК Н. В.

УДК 336.025
JEL: H22; H25; G38; L26

Рудик Н. В. Спрощена система оподаткування: зберегти малий бізнес в умовах локдауну в Україні

Значення малого бізнесу для економіки та необхідність його стимулювання в умовах локдауну залишається незмінною позицією як на рівні наукового співтовариства, так і на рівні державного управління. Ситуація з пандемією не тільки ускладнила умови функціонування суб'єктів малого та середнього бізнесу (далі – МСБ), але й підтвердила необхідність його підтримки як безальтернативної міри стабілізації рівня безробіття в країні, можливості ефективного функціонування та самозабезпечення на локальних рівнях бюджетної системи, а саме – місцевих бюджетів. Досліджено стан та умови функціонування МСБ, його значення у структурі доходів місцевих бюджетів. Визначено зміни в тенденціях обсягів та структури податкових надходжень місцевих бюджетів. Проаналізовано динаміку податкових надходжень до місцевих бюджетів з метою визначення бюджетоутворюючих податків. Систематизовано ключові фактори впливу на дохідну частину місцевих бюджетів: економічні, політико-правові, демографічні, соціально-культурні. Акцентовано увагу на сучасних тенденціях функціонування МСБ, фінансових відносинах між державою на рівні місцевих бюджетів та суб'єктами господарювання МСБ. Проведено аналіз виконання планів та планового завдання податкових надходжень до місцевих бюджетів і встановлено значення малого бізнесу в структурі реалізації продукції. Визначено динаміку фінансових результатів до оподаткування малих підприємств, що обґрунтовує їх вищу продуктивність та маневреність в умовах нестабільності. Дослідження залежності між рівнем податкових надходжень до місцевих бюджетів від єдиного податку та продуктивністю праці малих підприємств і фізичних осіб – підприємців доводить позиції автора щодо необхідності використання спрощеної системи оподаткування як заходу збереження життєздатності малого бізнесу в умовах локдауну з метою стабілізації економіки на локальному рівні. Значення МСБ у структурі зайнятості в розрізі підприємств за їх розмірами доводить необхідність стимулювання підприємництва в умовах глобальної нестабільності.

Ключові слова: малий і середній бізнес (МСБ), спрощена система оподаткування, єдиний податок, місцеві бюджети, державна підтримка.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-11-361-370>

Рис.: 4. **Табл.:** 3. **Бібл.:** 16.

Рудик Наталія Василівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана (просп. Перемоги, 54/1, Київ, 03057, Україна)

E-mail: Nataly_Rudyk@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4367-0392>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/P-8708-2018>

UDC 336.025
JEL: H22; H25; G38; L26

Rudyk N. V. Simplified Taxation System: To Save the Small Business in Lockdown Conditions in Ukraine

The value of small business for the economy and the need to stimulate it in lockdown conditions remains an unchanged position both at the level of the scientific community and at the level of public administration. The situation with the pandemic not only complicated the conditions of functioning of small and medium-sized businesses (hereinafter referred to as SMEs), but also justified the need for its support as a non-alternative measure for stabilization of the unemployment rate in the country, the possibility of effective operation and self-reliance at local levels of the budget system, specially, local budgets. The status and conditions of SME functioning, its importance in the structure of local budget revenues are researched. Changes in the tendencies as to the volumes and structure of tax revenues of local budgets are defined. The dynamics of tax revenues to local budgets is analyzed in order to determine the budget-forming taxes. The key factors of influence on the revenue part of local budgets are systematized as follows: economic, political and legal, demographic, socio-cultural. The emphasis is placed on modern trends in the functioning of SMEs, financial relations between the State at the level of local budgets and SME entities. The analysis of the implementation of plans and the planned task of tax revenues to local budgets is carried out and the value of small businesses in the structure of sales of products is determined. The dynamics of financial results before taxation of small enterprises is determined, which substantiates their higher productivity and manuever

ability in the conditions of instability. A study of the dependence between the level of tax revenues to local budgets from a single tax and the productivity of small enterprises and individual entrepreneurs proves the author's position on the need to use a simplified taxation system as a measure to preserve the viability of small businesses in lockdown conditions in order to stabilize the economy at the local level. The importance of SMEs in the employment structure in terms of enterprises by their size proves the need to stimulate entrepreneurship in the face of global instability.

Keywords: small and medium-sized businesses (SMEs), simplified taxation system, single tax, local budgets, the State support.

Fig.: 4. **Tabl.:** 3. **Bibl.:** 16.

Rudyk Natalia V. – PhD (Economics), Associate Professor of the Department of Finance, Kyiv National Economic University named after V. Hetman (54/1 Peremohy Ave., Kyiv, 03057, Ukraine)

E-mail: Nataly_Rudyk@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4367-0392>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/P-8708-2018>

Зростання обсягів малого підприємництва та результативності функціонування підприємницького сектора є однією з головних передумов позитивних структурних змін і модернізації національного господарства, активації нових ресурсів економічного зростання, зростання доходів та якості життя населення. Розвиток малого підприємництва також веде до інституційної перебудови суспільства на основі поширення економічної свободи та становлення «середнього класу» як економічно активної, досвідченої та ефективної складової громадянського суспільства. Розвиваючи малий бізнес, країна отримує можливість розкриття та реалізації інноваційного потенціалу. За рахунок більшої гнучкості процесів мале підприємництво миттєво реагує на зміну ринкової кон'юнктури, надаючи економіці необхідної гнучкості, що приводить до стрімкого розвитку. У сучасних умовах це набуває особливої значущості з огляду на процеси диференціації споживчого попиту, прискорення науково технічного прогресу, зростання номенклатури та асортименту так званих «кастомізованих» товарів, гнучких до потреби кінцевого споживача. У довгостроковому періоді великі компанії розробляють бізнес-моделі та побудують процеси, здатні задовольнити цей попит. Проте в короткостроковому періоді це можуть зробити лише малі підприємства.

Важлива роль у розвитку ринкової економіки в Україні належить малому та середньому бізнесу (МСБ), який має забезпечувати збільшення валового внутрішнього продукту країни, наповнення всіх видів бюджету та створення нових робочих місць. На жаль, жоден суб'єкт господарювання не лише в українських реаліях, але й на світовому рівні не може бути впевненим у стабільності функціонування власного бізнесу чи збереження за собою робочого місця. Причиною цього є фактори непередбачуваної сили, що наразі дестабілізують всіх і кожного на світовій арені. За цих умов рішення на державному рівні повинні бути виваженими та наближеними до стабілізації ситуації за рахунок мінімальних обмежень в економічній та фінансовій системах. Проблема застосування спрощеної системи оподаткування з метою підтримки малого бізнесу й досі залишається дискусійним питанням, що потребує додаткових досліджень з огляду не лише вигод та інтересів суб'єктів господарювання,

але й очевидних переваг для місцевих бюджетів і держави в цілому.

В умовах локдауну активізувалося питання впливу МСБ на фінансову інфраструктуру та ринок праці в країні [3; 7]. Виклики щодо застосування спрощеної системи оподаткування МСБ також залишаються на теренах досліджень [1; 4; 6; 8; 10]. Практики, науковці та законотворці намагаються знайти баланс інтересів та забезпечити стабільність в економіці та фінансовій системі в цілому [2; 5; 9; 12].

Метою дослідження є обґрунтування важливості та значення спрощеної системи оподаткування для малого бізнесу та місцевих бюджетів в умовах локдауну в Україні. Для досягнення поставленої мети були визначені такі завдання дослідження:

- ✦ систематизувати ключові фактори впливу на дохідну частину місцевих бюджетів;
- ✦ проаналізувати динаміку податкових надходжень до місцевих бюджетів з метою визначення бюджетоутворюючих податків;
- ✦ провести аналіз показників виконання плану та планового завдання податкових надходжень до місцевих бюджетів;
- ✦ проаналізувати значення малого бізнесу в структурі реалізації продукції;
- ✦ визначити динаміку фінансових результатів до оподаткування малих підприємств;
- ✦ дослідити залежність між рівнем податкових надходжень до місцевих бюджетів від єдиного податку та продуктивністю праці малих підприємств і фізичних осіб – підприємців.

Єдиний податок є одним із бюджетоутворюючих податків для місцевих бюджетів України, що в умовах системних реформ, спрямованих на децентралізацію, є ключовим інструментом. Проблеми формування достатнього обсягу доходів місцевих бюджетів, і зокрема єдиного податку, та забезпечення економічно-соціального розвитку відповідної адміністративно-територіальної одиниці є основною умовою виконання функцій, покладених на органи місцевої влади, які в сучасних економічних реаліях набувають особливої уваги.

Доходи місцевого бюджету є чутливими до впливу зовнішніх факторів (рис. 1). Можна виділи-

Економічні	Політико-правові
<ul style="list-style-type: none"> Рівень економічного розвитку країни в цілому та окремих адміністративних одиниць; рівень середньої заробітної плати; рівень податкоспроможності населення; рівень перерозподілу ВВП; рівень інфляції; наявність комунальних підприємств та об'єктів комунальної власності; ставка банківського відсотка за депозитами та кредитами; кон'юнктура грошового ринку та динаміка валютного курсу 	<ul style="list-style-type: none"> Рівень автономії місцевих бюджетів; розподіл податкових надходжень між рівнями бюджетної системи; наявність фінансових санкцій і податкових пільг; стабільність податкової системи
Демографічні	Соціально-культурні
<ul style="list-style-type: none"> Чисельність населення; частка зайнятого населення та рівень безробіття; міграційний рух населення 	<ul style="list-style-type: none"> Податкова культура населення та платіжна дисципліна; ставлення людей до праці та якості життя

Рис. 1. Фактори формування дохідної частини місцевих бюджетів

Джерело: систематизовано на основі [1; 7; 10–12; 15; 16].

ти прямі фактори впливу, зміна яких безпосередньо приводить до зміни обсягів надходжень до місцевих бюджетів. Доцільним є проведення аналізу впливу цих факторів на складову надходжень місцевих бюджетів, і зокрема – на формування надходжень від єдиного податку.

Економічні фактори – фактори, вивченням яких займається мікро- та макроекономіка: попит і пропозиція, доходи та їх розподіл, інфляція, оподаткування, грошова система. Наприклад, помірні ставки відсотків за кредитами, стабільність макроекономічної ситуації сприяють розширенню виробничих потужностей, нарощенню обсягів реалізації продукції та опосередковано впливають на збільшення доходів місцевих бюджетів. Від кон'юнктури грошового ринку та рівня розвитку фондового ринку залежать можливість і ефективність здійснення місцевих запитань, що виступають альтернативним джерелом наповнення місцевих бюджетів і важливим інструментом фінансування капітальних вкладень і довгострокових програм.

Політико-правові фактори впливу є більш довгостроковим фактором впливу. Так, основні засади формування надходжень бюджету визначаються чинним законодавством на тривалий період часу і змінюються тільки при внесенні поправок до окремих нормативно-правових положень.

На сучасному етапі розвитку бюджетної системи недоліки законодавства, превалювання застарілих і неефективних підходів до організації бюджетних відносин з одночасним спадом в економіці ускладнюють наповнення бюджету і, таким чином, забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів.

До ключових політико-правових факторів, що безпосередньо впливають на обсяг доходів бюджету, відносять: розподіл податкових надходжень між ланками бюджетної системи та рівень автономії місцевих бюджетів. До цієї категорії також належить стабільність податкової системи, що є однією зі складових загальної макроекономічної стабільності в державі. Місцеві податки, до яких належить єдиний податок, останніми роками стали другим за обсягом джерелом наповнення місцевих бюджетів.

Демографічні та соціально-культурні фактори здійснюють головним чином опосередкований вплив на динаміку доходів місцевого бюджету. Наприклад, загальна чисельність населення, у тому числі частка зайнятого населення та рівень безробіття, впливають на загальні закономірності формування доходів населення в регіоні, та, відповідно, на формування податкових надходжень від фізичних осіб. До цієї групи факторів також належить трудова міграція. Чисельність населення України протягом останніх років зменшується, також зменшується працездатне населення та зростає рівень безробіття. Ці чинники негативно впливають на збільшення доходів місцевих бюджетів. Відчутний вплив на динаміку формування доходів місцевого бюджету можуть здійснювати значні міграції населення, викликані економічними причинами: високим рівнем безробіття в регіоні або нижчим порівняно з іншими регіонами рівнем заробітної плати. Внаслідок такого переміщення населення в менш благополучному регіоні зменшується кількість працездатного населення, що, відповідно, зменшує потенційну базу оподаткування.

Соціально-культурні фактори змінюються дуже повільно, тому їх вплив на формування дохідної час-

тини бюджету відображається в довгостроковому періоді. Найвагоміші з них: менталітет населення, ставлення людей до праці та якості життя, податкова культура населення, платіжна дисципліна.

Результат взаємодії цих факторів можна побачити на *рис. 2*, що ілюструє динаміку податкових надходжень до місцевих бюджетів з 2014 по 2019 рр. За цей період єдиний податок зріс в 4,7 разу – з 7,4 млрд грн до 35,3 млрд грн.

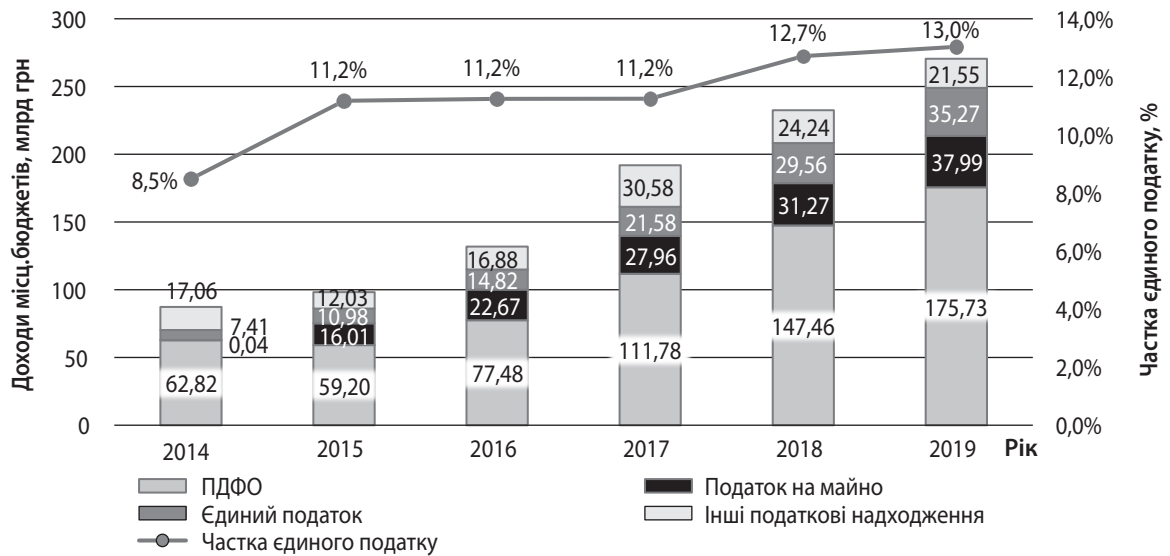


Рис. 2. Динаміка податкових надходжень до місцевих бюджетів з 2014 по 2019 рр.

Джерело: систематизовано на основі [13].

У 2014 р. було зібрано 7,4 млрд грн єдиного податку, проте це становило 92% місцевих податків. У 2015–2016 рр. єдиний податок у сумі місцевих податків склав 40,6%, у 2017 р. – 45,2%, у 2018–2019 рр. – 48%. По відношенню до податкових надходжень місцевих бюджетів єдиний податок також показує висхідний тренд, збільшившись з 8,5% у 2014 р. до 13% у 2019 р.

Заміна податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, комплексним податком на майно у 2015 р. докорінно змінила структуру надходжень місцевих податків і зборів. Саме цей чинник вирішальний, оскільки динаміка абсолютних і відносних показників надходження єдиного податку не зазнали суттєвих змін.

Свій вклад у зростання надходжень єдиного податку з 2015 р. внесли законодавчі зміни щодо групування платників за відповідними критеріями та фактична трансформація фіксованого сільськогосподарського податку в єдиний податок IV групи. За рахунок останнього обсяг єдиного податку зріс у 2015 р. проти 2014 р. на 3,6 млрд грн.

Загалом можна виділити два типи факторів, що вплинули на результативні показники місцевого оподаткування. Перший тип – **загальні**: стосуються всіх груп доходів місцевих бюджетів (рівень розвитку національної економіки в цілому та в розрізі територій;

зростання цін і суттєве нарощування номінальних показників доходів економічних суб'єктів; територіальне розміщення суб'єктів господарювання різної галузевої приналежності, фінансова результативність їхньої діяльності; структура споживчих витрат) [10; 11]. Другий тип – **специфічні**: діють у межах групи місцевих податків і зборів і є наслідком змін у бюджетному та податковому законодавстві, змін у бюджетній класифікації доходів [8; 10; 11]:

- ✦ заміна одних місцевих податкових платежів іншими (податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, на податок на майно);
- ✦ включення до складу інструментів місцевого оподаткування колишніх загальнодержавних податків (у 2016 р. плата за землю як інструмент оподаткування майна збільшила доходи місцевих бюджетів на 23323,7 млн грн; колишній фіксований сільськогосподарський податок як складова єдиного податку – 3561,8 млн грн);
- ✦ застосування спрощеного механізму оподаткування, обліку та звітності у варіанті єдиного податку дозволяє розширити коло осіб, які отримують стимули до ведення власного бізнесу та, відповідно, залучених до оподаткування;
- ✦ використання виключно твердих (фіксованих і відносних) ставок податків (за винятком третьої групи єдиного податку та туристичного збору), які, незалежно від реальних результатів фінансово-господарської діяльності платників, забезпечують стабільні та прогнозовані надходження в місцеві бюджети.

Рівень розуміння урядом цих та інших факторів можна оцінити на основі статистики виконання плану доходів місцевих бюджетів. Так, у 2015 р. і 2018–2019 рр. спостерігалось постійне перевиконання над-

ходжень єдиного податку (табл. 1). Щороку відбувалося перевиконання запланованого рівня доходів від функціонування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності. Причому найнижчий рівень виконання плану було зафіксовано у 2014 р. – 102,7%.

податкових відносин держави з платниками податків, так і врегулювання численних питань у системі бюджетних відносин, реального зростання вагомості місцевого самоврядування як невід'ємного інституту сучасного демократичного суспільства. З метою ре-

Таблиця 1

Динаміка виконання планів податкових надходжень до місцевих бюджетів, 2014–2019 рр., млрд грн

Стаття доходів	Рік					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Податкові надходження						
План з урахуванням внесених змін	94,58	86,67	131,85	191,89	229,81	265,34
Факт виконання	87,33	98,22	131,85	191,90	232,53	270,55
Виконання	92%	113%	100%	100%	101%	102%
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості						
План з урахуванням внесених змін	66,97	52,53	77,48	111,78	144,43	173,63
Факт виконання	62,82	59,20	77,48	111,78	147,46	175,73
Виконання	94%	113%	100%	100%	102%	101%
Податок на майно						
План з урахуванням внесених змін	0,03	14,17	22,67	27,96	30,89	36,87
Факт виконання	0,04	16,01	22,67	27,96	31,27	37,99
Виконання	174%	113%	100%	100%	101%	103%
Єдиний податок						
План з урахуванням внесених змін	7,22	9,29	14,82	21,58	27,83	33,60
Факт виконання	7,41	10,98	14,82	21,58	29,56	35,27
Виконання	103%	118%	100%	100%	106%	105%

Джерело: складено на основі [14].

Характерно, що єдиний податок є менш передбачуваним, ніж податок з доходів фізичних осіб. Так, у 2016–2019 рр. виконання надходжень ПДФО було на рівні 100–102%. При цьому єдиний податок показав перенадходження на 5–6%. Загалом, потенціал зростання розміру доходів місцевих бюджетів від застосування тих чи інших інструментів місцевого оподаткування доцільно розкривати за допомогою:

- ✦ удосконалення механізму справляння чинних місцевих податків і зборів;
- ✦ запровадження нових або відновлення раніше діючих місцевих податкових платежів;
- ✦ розширення прав органів місцевого самоврядування у сфері місцевого оподаткування;
- ✦ посилення адміністративних і стимулюючих заходів впливу на суб'єктів і стан об'єктів місцевого оподаткування;
- ✦ вдосконалення інструментів прогнозування та планування надходжень до бюджетів з метою балансування витрат відповідно до фаз економічного циклу та стратегічних пріоритетів.

Поступовий розвиток місцевого оподаткування в Україні, і зокрема спрощеної системи оподаткування потребує гармонійних змін як у системі

лізації державної політики з питань розвитку та підтримки малого підприємництва, ефективного використання його можливостей у розвитку національної економіки було впроваджено спрощену систему оподаткування суб'єктів малого підприємництва. Спрощена система оподаткування є стимулом до розвитку підприємництва в Україні, що допомогло створити тисячі робочих місць і значно збільшити доходи до державного та місцевих бюджетів від оподаткування прибутку підприємств [11; 12].

Однак труднощі становлення малого бізнесу свідчать, що в теоретичному та практичному планах залишаються до кінця не вирішеними проблеми наукового та методичного забезпечення послідовної та стабільної податкової політики стосовно цієї категорії платників, застосування системи засобів податкового стимулювання розвитку малого підприємства, удосконалення спрощеної системи оподаткування малих підприємств. Оцінку ефективності програм стимулювання малого та середнього бізнесу (МСБ) можна оцінити за показниками виробленої продукції та задіяних працівників (табл. 2).

За період 2010–2019 рр. обсяг продукції, реалізованої малими підприємствами та ФОП, зріс у 3,7 разу

Динаміка обсягів реалізованої продукції та ефективності МСБ в Україні 2010–2019 рр.

Показник		Рік									
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019*
Обсяг реалізованої продукції, млрд грн	Великі + середні підприємства	2798,0	3383,5	3530,5	3380,0	3465,7	4222,0	5060,2	6225,9	7439,9	8621,7
	Малі підприємства + ФОП	798,7	819,0	929,3	954,5	994,0	1334,6	1666,6	2086,3	2526,9	2953,6
	Частка малих підприємств	22%	19%	21%	22%	22%	24%	25%	25%	25%	26%
Частка зайнятих осіб, тис. осіб	Великі + середні підприємства	5 794	5 702	5 628	5 396	4 612	4 313	4 209	4 154	4 319	4 336
	Малі підприємства + ФОП	4 979	4 463	4 329	4 333	4 185	3 867	3 899	3 987	4 214	4 348
	Частка малих підприємств	46%	44%	43%	45%	48%	47%	48%	49%	49%	50%
Продуктивність на 1 працівника, тис. грн	Великі + середні підприємства	483	593	627	626	752	979	1 202	1 499	1 723	1 988
	Малі підприємства + ФОП	160	184	215	220	238	345	427	523	600	679
Продуктивність на 1 працівника, тис. грн у цінах 2010 р.	Великі + середні підприємства	483	567	601	597	574	521	570	625	654	725
	Малі підприємства + ФОП	160	175	206	210	181	184	203	218	228	248
	Індекс продуктивності	0,332	0,309	0,342	0,352	0,316	0,353	0,356	0,349	0,348	0,342

Примітка: * – фактичні дані за 2019 р. будуть опубліковані у 4 кварталі 2020 р. У таблиці вказано прогноз на основі лінійного тренду 2016–2018 рр.

Джерело: складено на основі [13].

в номінальному виразі та в 1,34 разу в цінах 2010 р. За цей самий час частка середніх та великих підприємств зросла в 3,08 разу, або +12,3% у реальних величинах. Таким чином, за 10 років частка малих підприємств і ФОП у структурі валового випуску зросла з 22% до 26%. Тобто, з 2016 р. чверть продукції економіки України виробляється та реалізується малими підприємствами та ФОП.

Водночас кількість працівників, задіяних на малих підприємствах і ФОП, скоротилася з 5,0 млн осіб до 4,3 млн. У цьому тренді відображені такі фактори, як демографічний спад і скорочення населення, анексія частини території, трудова міграція, що сумарно призвели до скорочення працівників недержавного сектора на 2,1 млн працівників (–20%) за 10 років, з них –1 млн у 2014 р.

Як бачимо, скорочення кількості зайнятих на малих підприємствах і ФОП відбувається меншими темпами, ніж у недержавному секторі в цілому, та за розглянутий період частка малих підприємств зростає з 46% до 50%. Якщо порівнювати із загальною

кількістю зайнятого населення, то на малих підприємствах працює 25%, з них 15,6% – ФОП.

Продуктивність праці на малих підприємствах і ФОП за 10 років зросла на 54%, з них 34,7% – за період 2015–2019 рр. (у цінах 2010 р.). При цьому продуктивність праці на малих підприємствах і ФОП стабільно на 2/3 менше, ніж продуктивність на середніх і великих підприємствах. З одного боку, спостерігається зростання продуктивності праці, що можна визначити як позитивний фактор на користь існуючої системи підтримки малого бізнесу. З іншого – існуючий розрив продуктивності завеликий для формування конкурентоспроможного бізнесу на міжнародній арені.

Як бачимо з рис. 3, фінансові результати до оподаткування малих підприємств у 2014–2018 рр. мають загалом негативні тенденції економічного розвитку. Згідно з даними Держкомстату України, їхній прибуток у 2014 р. становив 18,7 млрд грн, 2015 р. – 95,4 млрд грн, 2016 р. – 107,3 млрд грн, 2017 р. – 117,4 млрд грн і у 2018 р. – 139,5 млрд грн, тоді



Примітка: * – фактичні дані за 2019 р. будуть опубліковані у 4 кварталі 2020 р. На рисунку вказано прогноз на основі лінійного тренду 2016–2018 рр.

Рис. 3. Фінансові результати до оподаткування малих підприємств у 2010–2019 рр., млн грн

Джерело: систематизовано на основі [13].

як збитки становили: у 2014 р. – 224,4 млрд грн, 2015 р. – 207,4 млрд грн, 2016 р. – 131,4 млрд грн, 2017 р. – 128,2 млрд грн, 2018 р. – 92,6 млрд грн.

Отже, у 2014–2017 рр. збитки перевищують і мають схожу негативну економічну ситуацію. Ці фактори негативно впливають на рівень економічної безпеки, що є одним із факторів економічного розвитку малих підприємств. Проте у 2018 р. відбулося покращення ситуації, фінансовий результат до оподаткування малих підприємств мав позитивний результат. У 2019 р. цей тренд було продовжено.

Щодо фінансових результатів до оподаткування малих підприємств за видами економічної діяльності, то, як показує проведений аналіз, найкращі результати мали сільське, лісове та рибне господарство та торгівля.

Так, фінансові результати до оподаткування сільських, лісових і рибних господарств склали: у 2014 р. – 6932,2 млн грн, у 2015 р. – 34161,5 млн грн, у 2016 р. – 35839,5 млн грн, у 2017 р. – 25543,0 млн грн і у 2018 р. – 21495,8 млн грн. Як бачимо, у 2015–2016 рр. відбулося їх збільшення, а у 2017–2018 рр., навпаки, вони зменшилися.

Частка сільських, лісових і рибних господарств, які одержали прибуток протягом 2014–2018 рр., склали в середньому 86,4%. Їх фінансовий результат зріс з 16416,0 млн грн у 2014 р. до 37679,2 млн грн у 2018 р.

Частка сільських, лісових і рибних господарств, які одержали збиток протягом 2014–2018 рр., склали в середньому 13,5%. Їх фінансовий результат (зби-

ток) зріс з 9483,8 млн грн у 2014 р. до 16183,4 млн грн у 2018 р.

Фінансові результати до оподаткування підприємств торгівлі склали у 2014 р. – 47689,5 млн грн збитку, у 2015 р. – 27783,9 млн грн збитку, у 2016 р. – 4381,2 млн грн збитку, у 2017 р. – 1379,9 млн грн прибутку та у 2018 р. – 17486,8 млн грн прибутку. Отже, у 2018 р. відбулося покращення діяльності підприємств торгівлі, вони одержали прибуток проти збитків 2014–2016 рр.

Частка підприємств торгівлі, які одержали прибуток, зросла з 66,9% у 2014 р. до 77,0% у 2018 р. Їх фінансовий результат зріс з 10628,3 млн грн у 2014 р. до 35604,7 млн грн у 2018 р.

Частка підприємств торгівлі, які одержали збиток протягом 2014–2018 рр., навпаки, зменшилася з 33,1% у 2014 р. до 23,0% у 2018 р. Їх фінансовий результат (збиток) зменшився з 58317,8 млн грн у 2014 р. до 18117,9 млн грн у 2018 р.

Найгірші показники мають малі підприємства, які займаються діяльністю у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування. Вони одержали збиток у 2014 р. – 5349,3 млн грн, у 2015 р. – 4675,5 млн грн, у 2016 р. – 2887,4 млн грн, у 2017 р. – 1064,7 млн грн і у 2018 р. – 2793,7 млн грн.

Спробуємо провести регресійний аналіз, аналізуючи залежність доходів місцевих бюджетів від кількості малих підприємств, кількості зайнятих на малих підприємствах, продуктивності праці. За базову гіпотезу пропонується прийняти наявність впливу кількості малих підприємств, кількості зайнятих на

малих підприємств, продуктивності праці на доходи місцевих бюджетів (зокрема, єдиний податок). Для перевірки гіпотези розрахуємо кореляцію Пірсона між вказаними рядами динаміки за 2014–2019 рр. (табл. 3). Для виключення впливу фактору інфляції всі ціни приведені до 2014 р.

Виходячи із проведеного регресійного аналізу можна зробити висновок, що стимулювання результативності підприємств є більш раціональним за стимулювання відкриття нових підприємств і ФОП.

Аналіз результативних показників діяльності малих підприємств показує, що відповідно до статис-

Таблиця 3

Кореляційний аналіз факторів формування надходжень від єдиного податку до місцевих бюджетів у 2014–2019 рр.

Показник	Рік						Коефіцієнт кореляції
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	
Єдиний податок в цінах 2014 р., млрд грн	7,41	7,66	9,20	11,78	14,70	16,85	1,00
Кількість малих підприємств і ФОП, тис. од., у т. ч.:							
– кількість малих підприємств, тис.	324,6	327,8	291,2	322,9	339,4	366,0	0,72
– кількість ФОП, тис.	1590,4	1630,6	1558,9	1466,5	1483,3	1427,3	-0,93
Кількість зайнятих на малих підприємствах і ФОП, млн осіб, у т.ч.:							
– кількість зайнятих на малих підприємствах, млн осіб	1,69	1,58	1,59	1,66	1,64	1,68	0,43
– ФОП, млн осіб	2,50	2,29	2,31	2,33	2,57	2,67	0,74
Продуктивність на 1 працівника малих підприємств і ФОП, тис. грн у цінах 2010 р.	181	184	203	218	228	248	0,98

Джерело: складено на основі [13; 14].

Кореляційний аналіз показує, що надходження єдиного податку до місцевих бюджетів мають слабкий зв'язок з кількісними показниками: кількістю малих підприємств, кількістю ФОП, кількістю зайнятих на малих підприємствах і у ФОП. З динаміки видно, що протягом досліджуваного періоду надходження єдиного податку зросли на 127%, у той час як інші кількісні показники були сталими або скорочувалися. Так, через негативну динаміку (падіння) кількості ФОП бачимо від'ємний коефіцієнт кореляції, що не означає наявності зворотного зв'язку між показниками.

Проте кореляція між продуктивністю праці на 1 працівника та надходженнями єдиного податку становить 0,98, що показує суттєвий лінійний зв'язок між показниками. Цей зв'язок об'єктивно відображає пряму залежність, оскільки єдиний податок визначається як відсоток від доходів підприємств.

За допомогою графічного інструменту MS EXCEL побудуємо регресійне рівняння залежності надходжень місцевих бюджетів за рахунок єдиного податку від продуктивності праці малих підприємств і ФОП (рис. 4).

Побудоване рівняння показує, що зростання реальної продуктивності праці на 1 тис. грн спричинює зростання надходжень від єдиного податку на 147 млн грн понад індекс інфляції. Коефіцієнт апроксимації 0,9695 відображає ступінь дисперсії фактичних даних і показує, що дане рівняння є достовірним.

тичних даних велика їх частина є збитковою. Вони потребують умов, які б сприяли покращенню свого фінансово-господарського стану. І тут йдеться не про дотації чи інші наявні види перерозподілу коштів, що спершу були отримані від малих суб'єктів у ході завищених податків, а про встановлення аргументованої та адекватної величини податків. Усе це не сприяє наповненню бюджету країни, регіонів, а лише призводить до збільшення кількості підприємств.

ВИСНОВКИ

Світова економіка сьогодні перебуває у стані очікування змін і перебудови процесів взаємодії із кожним суб'єктом економічних і фінансових відносин. В умовах локдауну, у якому опинилася кожна країна через COVID-19, можна сподіватися лише на власні виважені рішення. Зокрема, рішення щодо стабілізації суб'єктів малого бізнесу, оскільки дослідження доводить їх вагомість як на ринку праці, так і в економічних та фінансових відносинах країни.

Виходячи із проведеного дослідження варто зазначити, що загальна сплата єдиного податку та податку на прибуток малими підприємствами перебуває практично на одному ступені відносно сум податку на прибуток, яка сплачена великими, зокрема середніми, підприємствами. Всезростаюче значення малого бізнесу в наповненні бюджету держави демонструє те, що поступово зростає кількість малих

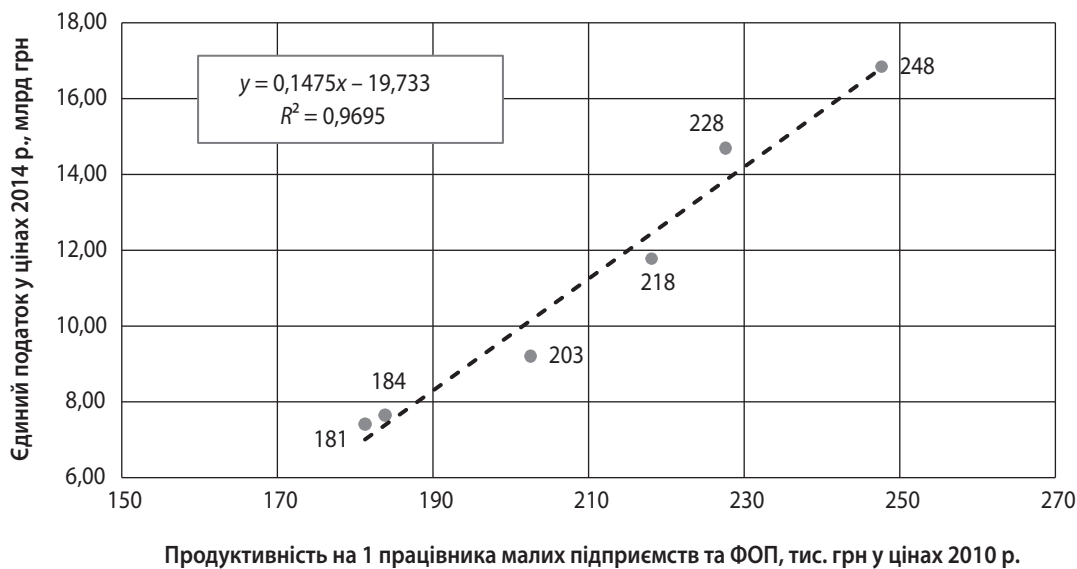


Рис. 4. Фінансові результати до оподаткування малих підприємств у 2010–2019 рр., млн грн

Джерело: розраховано за даними табл. 3.

підприємств, які переходять на спрощену систему оподаткування, отже, збільшується сума податків, які вони сплачують до бюджету.

Фізичні особи – підприємці та малі підприємства, які перебувають і працюють за спрощеною системою оподаткування, відчувають найбільший податковий тягар і тиск, що підсилюється надзвичайними обставинами карантину.

Аналіз податкових змін засвідчив процес стагнації економіки України, зростання податкового навантаження (особливо на ФОП), відсутність економічного зростання, збільшення масштабів негативу від податкових інновацій. Тому наслідками стали звільнення працівників, закриття підприємств, тінізація бізнесу та розширення масштабів тіньової економіки в країні загалом.

Українське податкове законодавство, яке начебто й передбачає можливості праці у спрощений спосіб, усе ж таки підкріплене багатьма негативами. І передусім – нестабільність податкового законодавства не сприяє поліпшенню функціонування та розвитку малих підприємств. Вирішення цих питань потребує покращення прозорості податкової системи, введення спрощень у податковому навантаженні, підвищення дієвості ухвалених державою рішень. ■

ЛІТЕРАТУРА

- Gherghina, S. C., Botezatu, M. A., Hosszu, A., Simionescu, L. N. Small and medium-sized enterprises (SMEs): The engine of economic growth through investments and innovation. *Sustainability*. 2020. Vol. 12. Issue 1. Art. No. 347. DOI: 10.3390/su12010347
- Juergensen, J., Guimón, J., Narula, R. European SMEs amidst the COVID-19 crisis: assessing impact and policy responses. *Journal of Industrial and Business Economics*. 2020. Vol. 47. Issue 3. P. 499–510. DOI: <https://doi.org/10.1007/s40812-020-00169-4>

- Kenourgios, D., Savvakis, G. A., Papageorgiou, T. The capital structure dynamics of European listed SMEs. *Journal of Small Business and Entrepreneurship*. 2019. Vol. 32. Issue 6. P. 567–584. DOI: <https://doi.org/10.1080/08276331.2019.1603946>
- Le, H. T. H., Tuyet, V. T. B., Hanh, C. T. B., Do, Q. H. Factors Affecting Tax Compliance Among Small- and Medium-Sized Enterprises: Evidence from Vietnam. *Journal of Asian Finance, Economics and Business*. 2020. Vol. 7. Issue 7. P. 209–217. DOI: <https://doi.org/10.13106/jafeb.2020.vol7.no7.209>
- Lim, D. S. K., Morse, E. A., Yu, N. The impact of the global crisis on the growth of SMEs: A resource system perspective. *International Small Business Journal: Researching Entrepreneurship*. 2020. Vol. 38. Issue 6. P. 492–503. DOI: <https://doi.org/10.1177/0266242620950159>
- Martins, A. L., Picoto, W. N. Tax compliance as a driver for adopting information technologies – effect on competencies development and on competitive advantages. *Journal of Systems and Information Technology*. 2019. Vol. 22. Issue 1. P. 1–19. DOI: 10.1108/JSIT-06-2019-0112
- Shlafman, N. et al. Taxation of SMEs as an instrument of public impact on their activity / Shlafman, N., Bondarenko, O., Zacharov, A., Shtoka, Y., Komandrovska, V. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 2019. Vol. 22. Issue 25. URL: <https://www.abacademies.org/articles/Taxation-of-SMEs-as-an-instrument-of-Public-impact-on-their-activity-1544-0044-22-SI-2-375.pdf>
- Taylor, N. Understanding taxpayer attitudes through understanding taxpayer identities. *Working paper (Centre for Tax System Integrity) No. 14*. July 2001. URL: <https://openresearch-repository.anu.edu.au/bitstream/1885/41631/2/WP14.pdf>
- Winarsih, Indriastuti, M., Fuad, K. Impact of COVID-19 on Digital Transformation and Sustainability in Small and Medium Enterprises (SMEs): A Conceptual Framework // 14th International Conference on Complex, Intelligent and Software Intensive Systems, CISIS 2020 (Lodz, Poland, 1–3 July 2020). Lodz, 2020. Vol. 1194. P. 471–476.

10. Кізіма А., Кушнірик І. Спеціальні податкові режими як інструмент податкового регулювання. *Галицький економічний вісник*. 2009. № 1. С. 117–127. URL: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/275/2/GEB_2009_No1-A_Kizyma_I_Kushniryk-Special_tax_regimes__117.pdf
 11. Скопенко Б. С., Кругла Н. М. Удосконалення державної політики щодо малого та середнього підприємництва. *Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки»*. 2018. № 1. С. 25–31. URL: <http://econom-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/2662/2808>
 12. Молдован О. Спрощена система: чи можливий компроміс? // *Економічна правда*. 24.11.2010 р. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2010/11/24/258100/>
 13. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
 14. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/>
 15. Рудик Н. В. Необхідність податкового контролю малого та середнього бізнесу. *Проблеми економіки*. 2019. № 4. С. 186–192. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2019-4-186-192>
 16. Рудик Н. В. Перспективи спрощеної системи оподаткування для українського бізнесу // *Сучасні інструменти управління корпоративними фінансами: збірник матеріалів III Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 4 грудня 2019 р.)*. Київ: КНЕУ, 2019. С. 769–772.
- REFERENCES**
- Gherghina, S. C. et al. "Small and medium-sized enterprises (SMEs): The engine of economic growth through investments and innovation". *Sustainability*, vol. 12, no. 347, issue 1 (2020). DOI: [10.3390/su12010347](https://doi.org/10.3390/su12010347)
- Juergensen, J., Guimon, J., and Narula, R. "European SMEs amidst the COVID-19 crisis: assessing impact and policy responses". *Journal of Industrial and Business Economics*, vol. 47, no. 3 (2020): 499-510. DOI: <https://doi.org/10.1007/s40812-020-00169-4>
- Kenourgios, D., Savvakis, G. A., and Papageorgiou, T. "The capital structure dynamics of European listed SMEs". *Journal of Small Business and Entrepreneurship*, vol. 32, no. 6 (2019): 567-584. DOI: <https://doi.org/10.1080/08276331.2019.1603946>
- Kizyma, A., and Kushniryk, I. "Spetsialni podatkovy rezhymy yak instrument podatkovoho rehulivannia" [Special Tax Regimes as a Tool of Tax Regulation]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk*. 2009. http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/275/2/GEB_2009_No1-A-Kizyma_I_Kushniryk-Special_tax_regimes__117.pdf
- Le, H. T. H. et al. "Factors Affecting Tax Compliance Among Small- and Medium-Sized Enterprises: Evidence from Vietnam". *Journal of Asian Finance, Economics and Business*, vol. 7, no. 7 (2020): 209-217. DOI: <https://doi.org/10.13106/jafeb.2020.vol7.no7.209>
- Lim, D. S. K., Morse, E. A., and Yu, N. "The impact of the global crisis on the growth of SMEs: A resource system perspective". *International Small Business Journal: Researching Entrepreneurship*, vol. 38, no. 6 (2020): 492-503. DOI: <https://doi.org/10.1177/0266242620950159>
- Martins, A. L., and Picoto, W. N. "Tax compliance as a driver for adopting information technologies – effect on competencies development and on competitive advantages". *Journal of Systems and Information Technology*, vol. 22, no. 1 (2019): 1-19. DOI: [10.1108/JSIT-06-2019-0112](https://doi.org/10.1108/JSIT-06-2019-0112)
- Moldovan, O. "Sproshchena systema: chy mozhlyvyi kompromis?" [Simplified System: Is a Compromise Possible?]. *Ekonomichna pravda*. November 24, 2010. <https://www.epravda.com.ua/publications/2010/11/24/258100/>
- Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua>
- Ofitsiyni sait Ministerstva finansiv Ukrainy. <https://www.mof.gov.ua/>
- Rudyk, N. V. "Neobkhdnist podatkovoho kontroliu maloho ta serednyoho biznesu" [The Need for Tax Control over Small and Medium-Sized Enterprises]. *Problemy ekonomiky*, no. 4 (2019): 186-192. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2019-4-186-192>
- Rudyk, N. V. "Perspektyvy sproshchenoi systemy opodatkuvannia dlia ukrainaskoho biznesu" [Prospects for a Simplified Taxation System for Ukrainian Business]. *Suchasni instrumenty upravlinnia korporatyvnymy finansamy*. Kyiv: KNEU, 2019. 769-772.
- Shlafman, N. et al. "Taxation of SMEs as an instrument of public impact on their activity". *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 2019. <https://www.abacademies.org/articles/Taxation-of-SMEs-as-an-instrument-of-Public-impact-on-their-activity-1544-0044-22-SI-2-375.pdf>
- Skopenko, B. S., and Kruhla, N. M. "Udoskonalennia derzhavnoi polityky shchodo maloho ta serednyoho pidpriemnytstva" [Improvement of the State Policy on Small and Medium Enterprises]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriya «Ekonomichni nauky»*. 2018. <http://econom-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/2662/2808>
- Taylor, N. "Understanding taxpayer attitudes through understanding taxpayer identities". Working paper (Centre for Tax System Integrity), no. 14. July 2001. <https://openresearch-repository.anu.edu.au/bitstream/1885/41631/2/WP14.pdf>
- Winarsih, Indriastuti, M., and Fuad, K. "Impact of COVID-19 on Digital Transformation and Sustainability in Small and Medium Enterprises (SMEs): A Conceptual Framework". *14th International Conference on Complex, Intelligent and Software Intensive Systems, CISIS 2020*, vol. 1194. Lodz, Poland, 2020. 471-476.